

jsou v tomto dopravním ústavě investovány a jaké se ještě investovati musí.

Zcela jiná situace je v Německu ve všech jednotlivých státech. Pruskó má čistého výtěžku ze svých drah od 450 až 500 mil. M ročně a z ostatního jmění (ze státních polností, lesů, dolů, bankovních ústavů a jiných závodů) přes 125 mil. M. Při tom veškeré státní dluhy se páčí na 10.000 mil. M a připočítáme-li k tomu ještě asi 3000 mil. M jako podíl pruský z německého říšského dluhu, činilo by zatížení státním dluhem pruským 13.000 mil. M. Na tento dluh jsou nutny úroky roční něco přes 420 mil M, tak že čistým výnosem státního jmění se uhradí nejen všechny dlužné úroky ze státních dluhů, nýbrž zbývá nad to veliký přebytek na hrazení správních vydání asi přes 150 mil. M ročně. A stejně příznivá ano příznivější je situace finanční také v ostatních státech německých.

V naší monarchii vzrostly státní — (i jiné veřejné) — dluhy do závratné výše a nejsou jich úroky kryty leč jen z nepatrné části čistým výnosem státního jmění. Veškeré státní dluhy cislajtánské činí skoro 13.000 mil. K s ročním břemenem úrokovým přes 520 mil. K a státní dluhy uherské se páčí přes 7000 mil. K s ročním úrokovým břemenem 280 mil. K. Tedy státní dluhy monarchie vyžadují ročně již přes 800 mil. K úroků, což je roční zatížení na hlavu asi 16 K. Při veliké chudobě našeho obyvatelstva je to tím více na pováženou, jelikož státní vydání nejsou již v rovnováze se státními příjmy a nová zatížení státních rozpočtů se nemohou hraditi jinak než novými státními dluhy.

Ale o tom je potřebí již v samostatné další úvaze promluviti.

II.

Překotný vzrůst státního hospodářství v Cislajtánii proti ostatním státům. Těžké zdanění chudiny v Rakousku.

Zneužívání státního úvěru a selhávání jeho.

1. Státní vydání rakouská a jich vývoj hlavně v nynějším století.

V r. 1867 před rozdělením monarchie ve dva samostatné státy mělo celé Rakousko-Uhersko ročního vydání 846·8 mil. K. A v tom ještě bylo zahrnuto 38·2 mil. K válečné náhrady Prusku a asi 29·6 mil. K na stavbu nových železnic. Odečteme-li tyto položky, v tehdejší době arci zcela mimořádné, zbývalo by 779 mil. K všech řádných státních vydání pro celou monarchii! — V následujícím roku 1868 Cislajtanie sama měla jen 478½ mil. K ročních příjmů.

Jak důkladně se to změnilo za 44 let od těch dob! Jak titěrnými jeví se tehdejší výdaje státní proti nynějším! — Podle prozatímního rozpočtu říšskou radou přijatého v červenci 1912 budou státní vydání cislajtanská obnášeti celkem asi 3050 mil. K (běře-li se zřetel na potřebné jejich doplnění vzhledem ke zvýšenému společnému rozpočtu celé monarchie). — Tedy v době 44 let vzrostla státní vydání cislajtanská na sumu 6.4násobnou.

Tento vzrůst našeho státního hospodářství je úplně bezpříkladný. Porovnejme jen s tím francouzský státní rozpočet. Ke sklonku vlády Napoleona III. činila francouzská státní vydání 2100 mil. frs, kdežto přijatý rozpočet pro rok 1912 vykazuje okrouhle vydání asi 3500 mil. frs. Vzrostla tedy francouzská státní vydání pouze o 67% za touž dobu, co cislajtanská se zvýšila na sumu téměř 6 $\frac{1}{2}$ -násobnou. Ovšem k francouzskému rozpočtu dlužno přičísti ještě vedlejší rozpočtová vydání (budget annexé) na železnice a jiný majetek státní. Ale i s tím vším nepřesahuje francouzský budget mnoho přes 4000 mil. frs a tedy se sotva zdvojnásobil proti době z Napoleona III. Kromě toho ve Francii státní moc je mnohem širší ve svém rozsahu nežli u nás; tam není tak finančně důležitých autonomních hospodářství, jakými jsou u nás jednotlivá království a země. Ve Francii stát na př. udržuje sám obecné i jiné školství, pokud náklad na ně se uhrazuje z veřejných prostředků.

Nejpovážlivějším je při tom, že tento úžasný vzrůst státních vydání připadá hlavně až do posledního desetiletí (od r. 1902), ba vlastně nejvíce do posledního pětiletí (od r. 1907). Uvidí se to, sestavíme-li státní vydání, počínaje rokem 1882. Podle rozpočtů byla státní rakouská vydání v milionech korun (zlomky milionů jsou opomíjeny):

roku	1882	1895	1898	1902	1907	1911	1912
miliónů K	1025	1330	1498	1715	1891	2882	3050

V poměrných číslech znázorněn bude tento vzrůst:

roku	1882	1895	1898	1902	1907	1911	1912
	1000	1298	1462	1673	1845	2811	2975

Za 30 let (1882—1912) se státní vydání téměř ztrojnásobila. Ale tento úžasný vzrůst urychlil se právě v nejnovější době. V třinácti prvních letech (1882—1895) stoupala vydání ještě dosti mírně, celkem jen o 29.8%;¹ kdežto v dvaceti prvních letech

¹ V téže době však francouzská státní vydání vzrostla pouze o 11% a ve Velké Británii s Irskem jen o 7%.

(1882—1902) vzrostla vydání o 67·3% (za sedm let 1895—1902 o 29%, tedy téměř o tolik procent, co v předešlých třinácti). V posledním desetiletí (1902—1912) činil vzrůst státních vydání 77·8%, o mnoho procent více nežli za celých předešlých dvacet let a *v posledním pětiletí byl vzrůst úžasný: 61·3%*. Tedy v tomto pětiletí (1907—1912) přibýlo státních ročních vydání 1159 mil. K, o mnoho více, nežli činil celý státní rozpočet v r. 1882.

Naše státní vydání přibližně přes 3300 mil. frs ročně zůstávají již nepatrně za francouzskými 3500 mil. frs.

Na hlavu připadá pak v Rakousku asi 113 frs státních výdajů, kdežto ve Francii pouze asi 88 frs. Ovšem bylo by nutno k francouzskému rozpočtu připočísti ještě výdaje na státní dráhy francouzské, ale i s tím by podíl státních vydání francouzských činil pouze něco málo přes 100 frs na hlavu, tedy o několik frs ročně méně, nežli v Cislajtánii. K tomu ještě dlužno u nás přičísti obrovská vydání zemská, okresní, obecní a na jiné samosprávné účely, která ve Francii jsou nepoměrně skrovnější, nežli u nás. — Tak se všemi vydáními departementů, arrondissementů a jiných korporací (kromě obcí) byla všechna veřejná vydání ve Francii na r. 1912 4.498 mil. frs rozpočtena; což je pouze 114 frs na hlavu.

V Anglii na r. 1912/13 veškera potřeba státní je rozpočtena sotva na 187 mil. £ = 4488 mil. K, což činí asi jen 96 K na hlavu.

A jak bychom se chtěli rovnati ve státních vydáních s Francií nebo Anglií, když jsme proti nim o tolik chudší? Za vlády Napoleona III. byl francouzský rozpočet státní značně více než čtyřnásobný proti cislajtanskému; dnes se oba rozpočty skoro sobě rovnají.

Cislajtanský státní rozpočet je kromě toho velmi neupřímně sestavován. Četná a veliká jeho vydání se v něm ani neobjevují neb aspoň ne v plném svém dosahu. Tak na př. všechna veliká vydání na výzbroj vojska, na stavbu válečných lodí, na úpravu vodních toků, na zbudování drah, které jistě nebudou dávatí žádného čistého výnosu, na doplnění telefonní a telegrafní sítě a podobná jiná kryjí se novými výpůjčkami a do rozpočtů se nejvýše zařazují úroky z těchto výpůjček. Ale všechna tato t. zv. mimořádná vydání nejsou nijak mimořádnými, nýbrž opakují se pravidelně a pouze to by mohlo býti při nich mimořádným, že požadavky ty stále jen rostou. Tedy opravdu

upřímně sestavený rozpočet musil by udávati vydání ještě nepoměrně vyšší. Že se tak upřímně nerozpočítává, pro to je víc než dostatečným vysvětlením a důvodem, aby se zakryly obrovské deficity, které hrozí utlačit a rozrušiti všechno naše hospodářství veřejné.

Nevyličují se tím zde nijak snad pesimisticky naše finance. Nepopíratelná fakta sama dosti zřetelně mluví:

Od r. 1901 do r. 1912 bylo vydáno (dle Plenerovy řeči v panské sněmovně 3. července 1912) celkem 1746 mil. K nových rent rakouských, nepočítaje v to všechny železniční dluhy, které byly buď převzaty od soukromých společností, nebo které byly nově vydány na uhrazení koupě nebo stavby státních drah. To znamená tedy, že průměrný roční schodek státního hospodářství za těchto 11 let činil přes 158 mil. K. Také na r. 1912 Plener odhadoval státní schodek na 112—118 mil. K. V tom ještě nejsou však obsažena zcela bezpečná překročení rozpočtů od společného ministerstva vojenství, jakož i jiná jen na čas odložená nezbytná vydání.

Jak se mnoho hodlá ještě hřešiti na úvěr, je viděti z různých plánů pro nejbližší budoucnost. Ministerstvo vojenství bude žádati na doplnění dělostřelectva, na houfnice, na vzducholodi a jinou výzbroj prozatím asi 275 mil. K; na stavbu válečných lodí se potřebuje také několik stovek mil. K, — ale pevné číslo se ještě úplně nezná. Na regulace vodních toků a na vodní dráhy nepostačí snad ani 400 mil. K. Obrovských investicí bude potřebí na řádné opatření a vypravení státních drah. Ale bude nutno kromě toho vystavěti také celou síť vedlejších drah, které stát musí garantovati, nebo na které přímo musí sehnati stavební kapitál a dráhy ty budou po většině bez výtěžku nebo přímo pasivními i svým provozem.

Celkem se tu jedná o kapitály přesahující daleko tisíc milionů K a to pro nejbližší doby. Pouze úroky z těchto nových dluhů budou vyžadovati ročních vydání na 60 i více mil. K. K tomu na zlepšení postavení státních zřízenců — a patrně i důstojníků — bude potřebí ohromných sum (jistě silně přes 100 mil. K ročně). Brannou reformou zvýší se vydání na společné záležitosti v monarchii pouze pro r. 1913 o 65 mil. K, i další stupňování výdajů těch je nepochybné. Sociální pojišťování bude od státu vymáhati jistě přes 100 mil. K ročně, — dojde-li ovšem vůbec k němu. — Podobně také finance zemské a jiné šamosprávné jsou v úplném rozkladu a stát jim nějak vypomoci musí. Neučiní-li tak v čas, budou pozdější nutné oběti mnohem horší a těžší.

Není tedy naděje, že by se vydání státní dala nějak zmenšiti, ba ani nelze doufati, že by se jejich přílišně rychlý vzrůst dal jen poněkud zastaviti. Ženeme se jakoby po nakloněné ploše, vydání narůstají přímo jako záhubné laviny. Jaký toho bude konec, těžko lze přehlédnouti. Je skutečně obava, aby z toho nebyl naprostý úpadek státní a všech ostatních veřejných hospodářství. Jak to zhoubně působí na úvěr, je viděti z toho, že státní, zemské a jiné komunální úpisy vůbec nelze odbýti.

2. Příčiny rostoucích vydání státních.

Že výdaje státní v Rakousku tolik vzrostly, pro to jsou velmi mnohé příčiny a důvody.

Především byla dříve státní péče o hmotné a kulturní zájmy obyvatelstva příliš chatrná a zhoła nedostatečná. Jenom některé doklady nám to důkladně ozřejmí: Z pošty, telegrafů, telefonů a z poštovní spořitelny bylo ročních příjmů rozpočteno:

v roku	1867	1895	1912
mil. K	5·6	85	přes 200

Tedy za 45 let jsou tyto příjmy skoro 36násobné.

Vydání na dráhy hlavně státní (ministerstvo železnic) obnášely:

v roku	1892	1907	1912
miliónů K	144	304	762

Tedy za dvacet let (1892—1912) vydání na železnice vzrostlo na sumu 5·3-násobnou a za pět let posledních (1907—1912) na sumu 2½násobnou, což se vysvětluje převzetím největších soukromých dráh ve vlastnictví státní (na př. severní dráhy Ferdinandovy, české severní dráhy, dráhy státní společnosti, severozápadní dráhy, všech těch v posledním pětiletí). —

Jiná příčina vězí ve všeobecném zdražení životních potřeb. Stát tím zejména je nucen platiti dráže veškery četné služby, kterých potřebuje: platy státních zřízců se zvýšily, mzdy stouply a také věcné potreby skoro vesměs se zdražily.

Ale vysvětlení to nestačí však pro samo poslední pětiletí, kdy celkem úkoly státní příliš nevzrostly, ani se nezvýšily platy státních zřízců. Neboť vyloučíme-li, co stát vydává na státní dráhy (vydání ministerstva železnic), ze sum státního rozpočtu, objeví se nám následující rozvoj státního hospodářství od r. 1907:

Vydání ministerstva železnic bylo:

v r.	1907	1911	1912
mil. K	304	750	762

proti tomu všeho vydání státního bylo :

v r.	1907	1911	1912
mil. K	1891	2882	3050
poměrně	1000	1524	1613

Tedy rozpočteno bylo vydání bez ministerstva železnic :

v r.	1907	1911	1912
mil. K	1587	2132	2388
poměrně	1000	1344	1505

Neběreme-li tedy zřetel na silně zvětšená vydání železniční a vyloučíme-li je ze státního rozpočtu, pozorujeme, že ostatní rozpočet státní vzrostl za pět let o 50½% a za poslední rok o celých 12%. A při tom nejsou v rozpočtu na r. 1912 obsažena vydání na výzbroj vojenskou, ani na stavbu válečných lodí — (to hradí se novými dluhy).

Lépe se již vysvětluje narůstání státních vydání jednak zvýšenými nároky společné vlády, jednak úžasně stoupajícím státním dluhem. Právě pro r. 1912 činí zvýšené požadavky jenom u ministerstva vojenství a zemské obrany, pokud je kryje Rakousko, asi 70 mil. korun. Na nový dluh přibylo 11 mil. K vydání, v čem nejsou obsaženy mimořádné úvěry, které se kryjí z přebytků a hotovostí státních pokladen.

Jinak ve všech oborech státní správy požadavky stále se stupňují. Jednotlivé země, zvláště české, byly vládami zcela macešsky odbyty, i naléhají tedy, aby dřívější opomenutí byla napravena. Ale tím bývá vzbuzena žárlivost také těch zemí, které dříve byly lépe opatřeny (země alpské) a země ty činí nároky na podobné zvýšení státních vydání, jako ony země, dosud zanedbávané. Podobně kdykoli některý národ, jehož kulturní a hospodářské potřeby dosud nebyly řádně opatřeny, vymůže si po dlouhém boji napravení některých starých křivd, ozvou se hned privilegovaní národové, aby se jim dostalo podobného nadělení.

Když na př. zřídí se nějaká nová, nejvýše už potřebná škola česká, Němci v Čechách nebo na Moravě žádají hned podobný ústav pro sebe, třeba by jich už měli nadbytek. — Když se chce konečně upravit nějaký vodní tok v českých zemích, dostaví se hned zástupci zemí alpských s podobným požadavkem, ačkoli se tam dosud na stavby vodní spotřebovalo nepoměrně více nežli u nás atd.

Velmi mnoho pro vzrůst státních vydání přičiňuje také způsob hospodaření se státními podniky, jakož i přílišné zbyrokratisování a scentralisování veřejné správy. Naše státní dráhy na př. mají ne-

poměrně větší vydání na týž výkon, nežli státní dráhy pruské a německé vůbec.

Pro rok 1912 je na státní dráhy rakouské rozpočteno mimo náklad na státní železniční dluhy a mimo státní příspěvky garantovaným drahám asi 720 milionů korun, začez obnáší celkový dopravní výkon 5.860 milionů kilometrů vozových. (Vozovým kilometrem rozumí se výkon: železniční vůz dopravení na vzdálenost 1 km.) Patrně tu jeden vozový kilometr by stál 12·3 h (haléře). Na německých drahách však bylo v r. 1909 vykonáno 26.612 milionů vozových kilometrů, a celkové vydání na to bylo 2007 mil. M, tedy na 1 vozový km 7·54 pfeníku, asi $8\frac{5}{6}$ h. Kdyby se bylo vydalo v Německu na každý vozový kilometr stejně jako v Rakousku, byl by tam přebytek provozu obnášející 836 mil. M proměnil ve značný deficit asi 114 mil. M.

Ovšem naše dráhy jsou tak nerozumně spravovány, že vedle územních ředitelství (teritoriálních) jsou ve Vídni ještě ředitelství bývalých soukromých drah (severní dráhy Ferdinandovy, rakousko-uherské státní společnosti a severozápadní dráhy) a k tomu v Praze ředitelství České severní dráhy. Na př. do Prahy ústí dráhy podléhající čtyřem různým ředitelstvím (pražskému, spol. státní, severozápadní a české severní dráhy), pro něž by přirozeně dosti bylo ředitelství jediného, ovšem jen do takové vzdálenosti od samé Prahy, aby tím přehled provozu se příliš neztěžoval.

Že tento smíšený systém různých ředitelství zcela nesoustavně zřízených byl vůbec zaveden i zachován, vysvětluje se jednak národními nároky rakouských Němců, aby procento zřízenců německé národnosti bylo nejen neztenčeno, nýbrž ještě vzrostlo, jednak jsou tím vinny požadavky obce vídeňské, aby se všecka správa scentralisovala v hlavním a sídelním městě.¹ Ale tato nesoustavnost a přílišné scentralisování správy železniční mstí se právě nedostatečným a zmateným výkonem dopravním. Naše dráhy potřebují z těch příčin mnohem více zřízenců, které stát musí pak velmi hubeně platit, a jejich dopravní výkon je pak mnohem nedokonalejší nežli v soused-

¹ Pro Vídeň byla vystavěna »Viedeňská městská dráha« (»Wiener Stadtbahn«), aby se Vídeň vyrovnala Berlínu, který má ovšem zcela jiné dopravní potřeby. Tato luxusní dráha s provozovací délkou pouhých 37·9 km vykazuje roční provozovací schodek od $1\frac{5}{8}$ až do $1\frac{7}{8}$ mil. K. S ročními úroky jejího ohromného kapitálu stavebního, na něž stát přispívá největší částí, obnáší státní roční schodek z této dráhy $11\frac{1}{4}$ mil. K.

ním Německu. Pro přílišný náklad provozovací a z nemístného spojení na druhé straně nebylo ani pořízeno s dostatek provozovacího parku, jak to bylo již v předešlých úvahách prokázáno, ani nebylo postaráno o náležité vybudování drah (počtu kolejí, staničních zařízení, skladišť a jiných budov atd.). Tím všecna naše železniční doprava vážne a její provozovací náklady tím více jen rostou.

Podobné přehmaty se dějí také v celé ostatní správě veřejné, jak státní tak i samosprávné (autonomní). Všecko úřední jednání bývá náramně těžkopádným a je spojeno se zbytečnými náklady. Stát trpí přebytkem úřednictva, kterému se nicméně ukládá příliš mnoho po většině zbytečné práce; přílišný byrokratism tedy zdražuje, ale i zhoršuje všecnu státní správu. A k tomu se pojí četné i různé nedostatky celé samosprávy, jakož i časté rozpory mezi správou státní a samosprávou, které podmiňují další nové náklady veřejné, ale zároveň celá administrativa stává se tak složitější, nejistější a také se podstatně zhoršuje.

Nejvíce rostou ovšem vydání společná na vojsko a na námořní loďstvo.

Na společné záležitosti monarchie bylo rozpočteno pro celou monarchii:

v r.	1899	1911	1912
asi	330	540	620 mil. K

(Čísla ta jsou vesměs neurčitá, jelikož různými mimořádnými výdaji, dodatečnými úvěry a překročením povolených vydání se výsledky rozpočtů každého roku valně mění.) — Za třináct let se tato vydání zvýšila o 88%!

Na rakouskou zemskou obranu vedle toho bylo povoleno v rozpočtu na rok 1899 50·5 mil. K, na rok 1911 97·1 mil. K, tedy za 12 let o 92% více! Nyní však po rozmnožení počtu nováčků vydání ta vzrostou ještě nepoměrně proti předešlým letům.

Na státní dluhy cislajtánské bylo úroků rozpočteno:

v roce	1909	1910	1911	1912
mil. K	355·9	406·2	450 (asi)	460 (asi)

Vzrůst těchto vydání za tři leta asi o 104 mil. K a snad o více je zajisté ohromující, i když běřeme zřetel na nové dluhy železniční, které v nich jsou obsaženy.

3. Státní vydání cislajtanská proti ostatním hlavním zemím (velmocím) evropským.

Také v jiných čelných státech pozoruje se veliký vzrůst státních vydání, zejména v N ě m e c k u a v největším jeho státě v P r u s k u. K pruskému rozpočtu připočítáváme (podle poměru obyvatel) asi 61.9% rozpočtu německé říše. (Při tom nutno vyloučiti z vydání říšských, co se z nich přikazuje jednotlivým státům z různých říšských důchodů.)

Podle toho připadalo by společně všech státních a říšských vydání na P r u s k o (řádnych i mimořádnych) :

v roku ¹	1882	1895	1910
mil. M.	1360	2422	5246
poměrnými čísly	1000	1781	3857

Patrně státní vydání pruská vzrůstala nepoměrně rychleji ještě nežli v Cislajtánii. Ale Prusko má proti tomu ohromné zdroje příjmů ze svých různých státních podniků a ze svého nahromaděného státního jmění: Veškerý státní řádné příjmy pruské (bez říšských příjmů) činily podle rozpočtu na r. 1910—11 3504 mil. M a z toho na pruské státní dráhy připadalo 1994½ mil. M (skoro 57%) a na ostatní důchody ze státního jmění 593 mil. M (čili téměř 17%). Tedy bez mála tři čtvrtiny státních příjmů pruských jde na účet státních podniků nebo státního jmění a obrovským jejich vzrůstem je zároveň podmíněn vzrůst všech ostatních vydání. Jen něco přes 26% státních vydání hradí se jinak nežli výnosem ze státního jmění a ze státních podniků — (tedy hlavně daněmi a správními poplatky). —

Jak zcela jiné a výhodnější je pak hospodaření státní v Prusku proti Cislajtánii, poznáme, když se sčítují úhrady na vojenskou a námořní moc i na zahraniční záležitosti podle rozpočtů cislajtanských a německých: V Rakousku-Uhersku bývá užito na krytí společných záležitostí výnosu cel a zároveň činil nad to v r. 1911 podíl cislajtanský, cly neuhrazený, asi 234½ mil. K. V tom ovšem nejsou obsaženy veliké nové náklady branné reformy ani nebyly do toho zahrnuty mimořádné výlohy na výzbroj pozemní i námořskou kryté novými výpůjčkami. Proti tomu byl čistý výnos drah (provozovací bez ohledu na úrokování železničních dluhů) rozpočten asi na 90 mil. K, čistý výnos státních lesů, statků (i náboženskému fondu patřících), ze státních dolů, továren a z jiných podniků (ze státní tiskárny, z mincovny, puncovních úřadů atd.) byl rozpočten asi na 13 mil. K. Dále byl čistý

¹ Rok budgetní tam počíná 1. dubnem a končí 31. březnem roku následujícího.

výnos pošty, telegrafu a telefonu a poštovní spořitelny prelimitován asi na 22 mil. K, a podíl na zisku Rakousko-Uherské banky činil sotva 5 mil. K. Tyto všechny podnikatelské čisté výtěžky a výnosy rakouského státního jmění páčily se tedy asi na 130 mil. K. Tím se krylo vydání na společné záležitosti monarchie (v podstatě na zahraniční záležitosti a společnou moc) až na sumu 105 mil. K, k čemu přistupovalo by neuhrazené vydání na zemskou obranu cislajtanskou asi 96 mil. K.

Tak tedy po srážce cel, po úhradě všech výtěžkových a výnosových výtěžků, plynoucích ze státních podniků a ze státního jmění, zbývalo v Cislajtánii r. 1911 hraditi na zahraniční záležitosti a na brannou moc asi 200 mil. K čistých vydání kromě ostatních mimořádných nákladů a kromě vydání způsobených brannou reformou.

Proti tomu byla situace v Prusku takováto:

Na r. 1910—11 bylo v říšském německém rozpočtu zařazeno čistých vydání v mil. M:

na zahraniční záležitosti asi	19
na vojsko	786
na námořnictvo	330
dohromady	<hr/> 1135

od čehož odečtemež:

čistý výnos cel	69
čistý výnos pošt, telegr. a telefonů	69
čistý výnos říšských drah, říšské ti- skárny a z říšské banky	<hr/> 37

zbývalo by tedy hraditi nekrytého schodku z těchto říšských záležitostí podobných společným záležitostem v Rakousku-Uhersku asi 402 mil. M.

Z toho počítejme na Prusko 61·9% (podle poměru obyvatel), tedy asi 253 mil. M.

Prusko však mělo na r. 1910—11 rozpočteno čistého přebytku ze státních drah 449·7 mil. M a z ostatních státních podniků a ze státního jmění 119·4 mil. M, tedy dohromady 569 mil. M. Odečteme-li od toho, co by Prusko musilo dopláceti na společné záležitosti podle způsobu cislajtanského, zbývalo by mu nicméně ještě 316 mil. M ročního přebytku na ukrytí všech vlastních státních vydání. Tím by téměř zaplatilo všechny povinné úroky ze svých státních dluhů až na nepatrný zlomek asi 18 mil. M ročně. (Úroky ze státních dluhů

pruských činily dle rozpočtu na r. 1910—11 asi 340 mil. M.) Tak velice příznivě jeví se finanční situace pruská proti rakouské.

Rakousko mělo totiž před uzákoněním branné reformy r. 1911 po srážce všeho čistého výnosu cel a výtěžků ze státního jmění a ze státních podniků ročního čistého vydání na společné záležitosti (na zahraniční věci a na brannou moc společnou i vlastní zeměbranu) asi 200 mil. K, což po přijetí branné reformy a všech nutných doplňcích na zbrojení nyní se zvýší ještě snad až na 300 mil. K ročně. K tomu se pojí nutné úroky ze státních dluhů roční sumou 460 mil. K (po odečtení uherského příspěvku). Tedy celkové čisté vydání na společné záležitosti a na úroky státních dluhů v Rakousku, pokud není uhrazeno cly a výtěžky ze státního jmění a podnikání, činilo by ročně 660 až snad 760 mil. K ročně.

Proti tomu Prusko po srážce cel a výtěžků ze státního (a říšského) jmění a podnikání mělo ročního čistého vydání na tytéž záležitosti a na úroky státních dluhů i s podílem (61·9%) na úrocích říšských dluhů jen sotva 133 mil. M ročně (= asi 156 mil. K).

Připadalo by tedy v Rakousku na tyto potřeby čistých oním způsobem neuhrazených vydání vojenských i na dluhy na každého obyvatele 23 K až téměř 27 K ročně, kdežto v Prusku jen sotva 4 K ročně na každého obyvatele. Při tom je obyvatelstvo v Prusku nepoměrně zámožnější nežli v Rakousku.

Proti Německu a Rakousku státy v západní Evropě, totiž Francie a Sjednocené království (Velká Británie s Irskem), nemají značnějšího jmění státního a také státní podnikání se tam omezuje na nejnútnější nejmenší míru. (V Anglii pouze pošta, telegraf a v nejnovější době i telefon jsou státními, ve Francii jest kromě toho ještě něco státních lesů a dosti málo státních drah.) Proto také státní vydání anglická a francouzská zejména nevzrůstají tak úžasným způsobem jako u nás nebo v Německu.

Podle rozpočtů byla státní vydání ve Francii:

v roku	1882	1895	1912
mil. frs	3040	3380	3500

Ovšem, jak už bylo řečeno, jest ještě v novější době zvláštní rozpočet státního jmění francouzského (hlavně státních lesů a drah) »budget annexé«, který v dřívějších dobách (1882, 1895) byl obsažen v celkovém státním rozpočtu. K tomu přistupují rozpočty departementů a arrondissementů, pokud pro ně francouzské sněmovny povolují samosprávné přírázky k daním přímým (t. zv. »centimes additionels«). V době posledních deseti let všechna tato vydání sněmovnami povolovaná rostla takto:

v roku	1903	1908	1912	1913
mil. frs	3528	3910	4498	4665 (návrh)
poměrnými čísly	1000	1108	1276	1322

Státní (a jiná veřejná) vydání francouzská tedy za posledních 10 let vzrostla jen o 32% (proti 77·8%onímu vzástu ci lajtanskému) a za posledních pět let o 19·3% (proti 61·3%onímu zvětšení cislajtanskému)! Při tom i ve Francii byla v posledních letech postátněna velická dráha západní (Chemin de fer de l'ouest). Těmi výdaji jsou však kryty zároveň potřeby, které u nás připadají na účet rozpočtů zemských a okresních. Celkové zatížení veřejnými výdaji na jednoho obyvatele je ve Francii mnohem menší nežli v Rakousku.

Zajisté rozpočet francouzský vykazuje v r. 1912 na úroky státních dluhů přes 900 mil. frs, na vojsko domácí, koloniální i na výzbroj válečnou 920 mil. frs a na válečné loďstvo 423 mil. frs. Tedy téměř plná polovice všech státních (a departementálních) vydání francouzských připadá na tyto zcela neproduktivní účely. — Francie si ovšem takový luxus při svém bohatství může snadněji dovoliti, nežli Rakousko.

Ve Velké Británii s Irskem byly státní rozpočty na roky budgetní (počínající 1. dubnem):

v roku	1882	1895	1902	(1903)	1911	1912
mil. £.	86	92	161	(151)	179	187 (návrh)

(rok 1903 přidán, jelikož to byl normální rozpočet v míru, kdežto v rozpočtu 1902/03, jsou ještě válečná vydání následkem událostí jihoafrických).

Poměrnými čísly jeví se vzrůst státních vydání anglických:

v roku	1882	1895	1902	(1903)	1911	1912
	1000	1070	1872	(1756)	2081	2174

Státní rozpočty anglické vzrůstají ovšem dosti silně, hlavně následkem zbrojení a stavby válečných lodí, ale zároveň i pro zvýšenou

pěči sociální (starobní renty, sociální pojišťování atd.). Nic méně v posledních deseti letech vzrostla rozpočtová anglická státní vydání jen o 16⁰/₀, a pokud hledíme k normálním letům v míru, za devět posledních let (1903—1912) pouze o 23·8%. [Ovšem konečný rozpočet na rok 1912/13 i s dodatečnými lodními úvěry bude ještě o něco vyšší.] Při počtu obyvatel asi 46¹/₂ mil. připadaly by na každého obyvatele asi 4 £ nebo 96 K státních vydání ve sjeđnoceném království. Ovšem v Anglii jsou kromě toho velká vydání samosprávná (local government) vedle státních, ale sotva poměrně větší než v Rakousku. — Vydání na vojsko a námořní loďstvo stouplu v Anglii nyní na 77¹/₂ mil. liber šterl. (= =1860 mil. K). V r. 1894/5 nečinila vydání ta ještě ani 40 mil. liber (= 960 mil. K).

Ke konci uvedena budte ještě státní vydání v Rusku a v Itálii. — Na rok 1912 bylo v Rusku rozpočteno státních vydání všech (řádných i mimořádných) 2835 mil. rublů, což při počtu asi 160 mil. obyvatel vydalo by na každou duši 17³/₄ ruble ročně (= 45 K).

Italský rozpočet na rok 1912/13 (rozpočtový rok jako v Německu nebo ve Velké Británii s Irskem počíná 1. dubnem) vykazuje státních vydání 2567 mil. lir; tedy při počtu 34¹/₂ mil. lidí asi 74¹/₂ liry na každého obyvatele (sotva 71 K) ročně.

Patrně má Rakousko poměrně největší státní vydání — (podle počtu obyvatelstva měřeno). V Prusku sice připadá (i s podílem říšským) ještě vyšší vydání státní než v Rakousku, asi 131 M (= 154 K) na hlavu. Ale z toho vydání by připadlo na státní podniky (na vlastní pruské i s podílem říšských), které jsou velmi výnosné, ročního příspěvku na každého obyvatele přes 62 M, čímž se roční vydání pro ostatní státní potřeby snižuje pod 69 M (asi na 81 K). Odečteme-li v Rakousku provozovací vydání drah a jiných státních podniků v rozpočtené sumě asi 33 K na hlavu, zbývá nicméně ostatních vydání asi 73 K na každého obyvatele, jen o málo menší než v Prusku. To však je vyváženo našimi velkými vydáními zemskými, která u nás velmi mnoho úkolů přejímají, jež jsou finančně hrazeny státem v Prusku. Tak na př. zemský rozpočet moravský vykazuje asi 20 K vydání na každého obyvatele. Proti tomu jsou rozpočty provinciálních hospodářství v Prusku zcela nepatrné a ještě z valné části se uhradují státními úděly, tak že jsou do jisté míry obsaženy již ve státních rozpočtech. Proto ani v Prusku tato

veřejná vydání (u nás státní a zemská) nedosahují vydání rakouských.

Podle rozpočtů na rok 1912 (po případě na rok 1912/13, tam totiž, kde se rozpočtový rok počíná 1. dubnem) připadalo by ročního státního vydání na každého obyvatele:

v Rakousku	106 K
ve Francii sotva	100 » ¹
ve Sjednoceném království	96 »
v Itálii	71 »
v Rusku	45 »

Nezámožné Rakousko vydává tedy na své veřejné potřeby poměrně nejvíce a zajisté musí také veřejná břemena u nás nejvíce tížiti. —

4. *Daňové výnosy a daňové obtížení v Rakousku.*

Poněvadž státní jmění a státní podniky v Rakousku dávají pouze nepatrné výtěžky, které zdaleka nestačí ani na krytí dlužných úroků ze základních (investovaných) kapitálů věnovaných na ony podniky, musí se většina vydání státních krýti čistým výtěžkem berní. Tento čistý výtěžek byl v posledních letech v milionech korun:

V roku	ze státních daní přímých	ze státních daní nepřímých bez cel	dohromady
1902	290	609	899
1907	335	738	1073
1908	346	779	1125
1910	367	826	1193

K tomu ještě přibyl výnos cel v r. 1910 na 171 mil. korun (a v r. 1908 na 149 mil. K). Celkové státní zatížení daňové (čistý výnos po srážce bezprostředních výloh a restitucí) činilo tedy v r. 1908 asi 1274 mil. K a v roce 1910 asi 1364 mil. K; stouplo tedy za dvě léta, ve kterých se sazba daní nezvýšila, něco přes 7%. Od těch dob vzrostlo břemeno daňové hlavně zvýšením dovozem potravin clu podléhajících a zvýšením ceny tabákových výrobků jistě mnohem značněji. Celkem však výtěžky daní daleko nerostou tak rychle, jako přibývá státních vydání.

Výnos státních daní přímých nutno však doplniti ještě daněmi autonomními. Kromě osobní daně z příjmů podléhají všechny ostatní přímé daně samosprávným přírážkám. Tyto samosprávné přírážky násobí ještě značněji státní břemeno daňové. Možno

¹ Ve Francii připočítáváme i »budget annexé«.

odhadovati průměrné zdanění s různými přírážkami (zemskými, okresními, obecními, školními, kostelními, obchodních komor atd.) nejméně asi na 2½násobné té výše, jaká se jeví ve výsledcích státního zdanění. Tím by všechny veřejné daně přímé dosáhly sumy jistě značně přes 800 mil. K, i když hledíme k tomu, že osobní daň z příjmů samosprávným přírážkám nepodléhá. Připadá tedy daňového břemene přímého v Rakousku jistě přes 28 K na hlavu.

Z daní přímých nejtěžší daň je ovšem domovní daň z bytného (čili, jak obecně se zove, činžovní).

Ve velikých městech je sazba daně té přímo zdrcující. Obnáší totiž sazba státní daně až 19½% z hrubého nájemného.¹

Samosprávné přírážky činí k ní nejméně asi 150% předepsané daně přímé (bez ohledu na státní slevu jedné osminy), tak že celá daň by činila nejméně asi 52½% hrubého nájemného. Ano v jednotlivých městech ještě značně bývá vyšší.

Daň ta ovšem nepostihne pravidelně vlastníka domu, nýbrž přesune se na nájemníky, kteří v domě bydlí. Že majitelé domů sami činžovní daně neplatí, dá se snadno prokázati. Pravidelně totiž kapitál v činžovních domech uložený nese nejen obvyklé úroky (hypotekární), nýbrž při tom cena domů ještě po většině rychle a značně vzrůstá. Aspoň je tomu nepochybně tak v městech s přibývajícím obyvatelstvem. Proto je domovní daň činžovní sice dle způsobu svého ukládání přímou daní (vyměřovanou z důchodu vlastníkova), ale ve skutečnosti je to daň spotřební, kterou musí zaplatiti ti, kteří v cizím domě bydlí, vyšším nájemným. Je tomu zrovna tak, jako při jiném spotřebním zboží, které je zdaněno (při cukru, lihovinách nebo soli), že daň zaplatí spotřebitel vyšší prodejní cenou zboží kupovaného.

Jak rychle daň ta roste, vidí se z úředních výkazů o dani činžovní (podle rozpočtu předloženého říšské radě na r. 1912):

v roku	výnos daně v mil. K	výnos daně v po- měr. číslech
1900	59·694	1000
1902	67·758	1135
1904	73·285	1228
1906	78·207	1310
1908	84·274	1412
1910	91·757	1537

¹ Z hrubého nájemného je dovoleno totiž sraziti 15% a ze zbytku se vyměří daň 26⅔% a slevuje se z daně osmina.

Za deset let vzrostla tedy daň činžovní o 53·7%! Zvyšované přírážky samosprávné k ní vypisované pomáhají také při téže státní sazbě daně státní daňový výtěžek dále stupňovati. Majitelé domů obyčejně vyšší přírážky obecní (nebo jiné samosprávné) dobudou si od svých nájemníků vyšším bytným a z toho pak ovšem je také později vyměřována vyšší daň a tím opět navzájem výtěžek autonomních přírážek vzrůstá.

Jak daň činžovní krutě postihuje chudé rodiny, nejlépe nám znázorní nějaký číselný příklad. Dejme tomu, že jistá rodina sedmičlenná (otec, matka a pět dětí) má ročního důchodu 1600 K. Pro takovou rodinu je průměrně nájemné za byt ve větším městě sotva menší — (spíše větší) — než 400 K. Takový byt bývá při tom nedostatečný a stěží i zřídka kdy vyhovuje nejprimitivnějším zdravotním požadavkům. Z toho bytného však nejméně polovina připadá na činžovní daň a samosprávné přírážky k ní. Tedy celých 200 K ročně zaplatí taková chudá rodina na pouhé dani činžovní. A při tom se ještě skoro ve všech městech vybírá zvláštní obecní činžovní daň (činžovní halěře) z bytného; obyčejně to bývá 3 až 6 haléřů z každé koruny nájemného, což by činilo 12 až 24 korun další samostatné obecní daně bytové.

Také jiné přímé daně se přesunují. Na př. výdělková daň se obráží ve vyšší ceně všech živnostenských výrobků; daň pozemková aspoň se může někdy přesunouti na cenu zemědělských plodin i živočišných potravin atd. Ale tyto podíly daní nejsou už nikdy zdaleka tolik tísnivé, jako tomu bývá u daní a přírážek domovních.

Podobně osudně bývá břemeno daňové rozděleno daněmi nepřímými, že postihne především nezamožné obyvatelstvo. U nás jsou zvláště těžké daně spotřební na nejnezbytnější úkoje chudiny mířené. Jsou to zejména: daň ze soli s čistým výtěžkem ročním přes 30 mil. K — (která každého chudáka postihuje přímo vyšší sazbou než boháče, jelikož chudí pravidelně více musí soliti); — daň z petroleje s výnosem přes 24 mil. K ročně od chudšího obyvatelstva placená; daň z cukru s ročním výnosem 150 mil. K; daň z masa asi 18 mil. K ročně; daň celní (na obilí, kávu, čaj a jiné požitky obecně užívané) jistě přes 100 mil. K ročně. Všecky tyto daně postihující denní spotřebu nejchudších vrstev vynášely státu ročně asi 330 mil. K (r. 1910 tu brán za základ), čili asi 11½ K na hlavu. Ale nad to zvláště citlivé je zdražení potravin v tak zvaných městech uzavřených následkem potravní daně (na chléb, obilí, vejce, máslo, maso

atd., ano i na uhlí), která státu vynáší pachtovného sice jen 6 mil. K ročně, která však se stupňuje obecními přírůzky a značnými výlohami výběrčími. Zajisté není mnoho čítáno, když se odhaduje zdanění touto potravní daní pro ona uzavřená města průměrně na pět až 6 korun z hlavy ročně. Kromě své absolutní velikosti je daň ta hrozným obtěžováním obecnstva a věru celkem nepatrný výtěžek její pro stát by mohl býti bezpečně oželen vůči všem obtížím a hrozným sociálním křivdám, které daň ta způsobuje.

Možno tedy tvrditi, že průměrné zatížení oněmi spotřebními daněmi na nejnütnější a nezbytné životní potřeby obnáší při velkoměstském obyvatelstvu nejméně 17 K na hlavu ročně. Pro rodinu sedmičlennou, jak jsme ji dříve předpokládali, s příjmem ročních 1600 K znamenalo by to roční obtížení 120 K asi. K tomu zatížení daní domovní a přesunutými daněmi přímými (zdražením všech výrobků a potravin) asi 220 až 230 K. Tedy takováto sedmičlenná rodina s 1600 K ročně je nucena zaplatit z toho tak skrovného důchodu státu a jiným veřejným hospodářstvím asi 350 K berní, tedy téměř 22% z ročního důchodu tak nedostatečně vyměřeného bývá stráveno berněmi, které vším právem lze tvrditi, že vyssávají chudinu.

Než to není zdaleka obtížením celým. Aby podobná rodina jen tolik procent daní platila, nesměl by žádný její člen ani pít lihovin ani by nesměl kouřiti, ani by nesměl uzavírat žádných právních nebo jiných jednání, která jsou podrobena poplatkům nebo povinnosti kolkové, nebo která vyžadují zakročení veřejné moci. Také by nesměl žádný člen její nikdy se zúčastniti hry v malé loterii. Ale takových rodin vůbec snad není. Ať si soudí kdo o spotřebních zvycích daní podrobených (o pítí piva, kořalky a lihovin jakož i o kouření atd.) jakkoli přísně, tolik je jisto, že daně na tyto zvyky spotřební ukládané především zase postihují chudinu nejtíže a že se tím břemeno daňové na každou hlavu a tedy na každou i chudou rodinu povážlivě stupňuje.

Tak výnos státní daně kořaleční byl v r. 1910 97 mil. K, z ostatních vedlejších dávek na luh a lihoviny asi 2 až 3 mil. K, výnos daně pivní blízko 80 mil. K a čistý výnos z monopolu tabákového je rozpočten na r. 1912 203 mil. K (následkem zvýšených cen mnohem výše než v r. 1910). Tedy z tabáku a lihovin těží stát ročně jistě přes

380 mil. K, čili od 13 až do 14 K na hlavu. Patrně tedy rodina (sedmičlenná), v které by byla průměrná spotřeba těchto požitků, byla by dále ještě zdaněna 90—100 K ročně. Tím tedy celkové daňové zatížení rodiny, jež by nedovedla se odříci oněch pochybných požitků a která by jim hověla jen průměrným dílem, stouplu by až na 450 korun ročně, čili z důchodu 1600 K zdanění by činilo 28% asi. (K tomu by ovšem přibýly četné dávky obecní a jiné samosprávné, pokud stíhají všeobecnou spotřebu.)

Ale týž stát, kterému tak dobře se podařilo zdaniti chudé a nezámožné obyvatelstvo, nedovedl zároveň nikterak podobně postihnouti lidi zámožnější a bohaté. Jediné daně, které se nedají tak snadno přesunouti na spotřebu, totiž daň osobní důchodová (u nás zvaná nepřesně »z příjmů«) a daň dědičná, které by hlavně nejvíce přinesly od lidí bohatých, jsou u nás velmi málo výnosnými.

Daň osobní z příjmů vynesla za r. 1910 v Rakousku jen 85½ mil. K (tříletý průměr 1908—1910 dal by výnos jen 77 mil. K), — a daň dědičná dala výtěžek sotva 28½ mil. K. Jak úžasný byl proti tomu výtěžek těchto daní ve Velké Británii s Irskem. Podle výkazů britských dala »income tax« (daň důchodová přibližně podobná naší osobní dani z příjmů) za rozpočtový rok 1911/12 výnos 44·8 mil. £ = 1075 mil. K a daň dědičná za týž rok vynesla 25·4 mil. £ = 610 mil. K. Byl tedy výnos osobní důchodové daně ve Velké Británii víc jak 12½ násobný, daň dědičné asi 21½ násobný nežli v Rakousku. Dohromady obojí daň (důchodová i dědičná) daly v Rakousku roční výtěžek 114 mil. K (za r. 1910), kdežto ve Velké Británii s Irskem 70·2 mil. £ = 1685 mil. K (za rozpočtový rok 1911—12),¹ tedy celkem výtěžek asi 14¾ násobný než v Rakousku.

Na hlavu připadalo by osobní daně důchodové a daně dědičné dohromady: v Rakousku pouze 4 K, ve Velké Británii s Irskem přes 36½ K.

Tedy ve Velké Británii je výtěžek těchto daní na každého obyvatele víc jak devateronásobný proti Rakousku. To svědčí ovšem jednak o úžasném průměrném bohatství anglického občanstva proti rakouskému, jednak ovšem

¹ Data z rozpočtového roku 1910—11, která by se lépe časově shodovala s rakouskými, nebylo lze uvést, jelikož příjmy toho roku nebyly pravidelné následkem nepovoleného rozpočtu na r. 1909—10 a proto také následkem velkých nedoplatků, které byly vyrovnány teprve v r. 1910—11.

také o větší daňové morálce a o lepším postihování bohatších lidí berními orgány.

U nás ovšem žádný chudý nebo málo zámožný poplatník nedovede ujíti pořádnému vyměření daní přímých, za to se jim znameřitě dovedou vyhnouti lidé velmi zámožní a bohatí. Důchody a jmění chudých jsou u nás všem velmi dobře patrný, nikoli však stejnou měrou důchody a jmění lidí velmi zámožných a bohatých.

Nad to počíná sazba daňová u »income tax« teprve celkovým ročním důchodem nad 160 liber šterlinků = 3840 K, kdežto u nás osobní daň z příjmů se platí již při důchodu nad 1200 K ročně. — V Anglii malá dědictví vůbec daně dědické jsou prosta, u nás se musí ze sebe menší pozůstalosti platiti daň plnou sazbou. Tím ještě ostřeji vyniká rozdíl bohatství anglického proti naší chudobě, jakož i ta skutečnost, že daň důchodovou i daň dědickou zaplatí v Anglii opravdu především lidé bohatí neb aspoň zámožnější, což se u nás nijak tvrditi nedá. (Také v Prusku osobní daň důchodová vynesla asi čtyřnásob více nežli u nás;¹ tam arci sazba daně té počíná již od 900 M ročně = 1058 K. Ale v Německu není zdaleka tolik tíživých daní nepřímých jako u nás v Rakousku.)

Že naše berní spravedlnost má namnoze ještě zcela feudální měřítko, pro to lze mnoho dokladů uvésti. K osobní dani z příjmů přispěl majetek pozemkový (tedy především majetek velkostatkářský) pouze jedinou třináctinou ($\frac{1}{13}$) čili z celkového výtěžku daně té nepřipadalo ani celých 7 mil. K ($6\frac{1}{2}$ mil. K) ročně na důchod všech zemědělců. Ovšem menší zemědělci zdaňují se dosti přísně, nikoli tou měrou však zemědělci zámožní a velkostatkáři. Na velkostatek z jeho důchodů pozemkových (zemědělských a lesních) připadá jen zcela mizivý zlomek z celkového výtěžku osobní daně z příjmů.

Za to však velkostatek přijímá od státu veliký roční dar přímo z kapes poplatnictva placený. — T. zv. »hospodářským lihovarům« dostává se mimo veliké jiné výhody, že je jim totiž přidělen kontingent lihový, podléhající nižší dani o 20 K z 1 hl, ještě zvláštního daru, bonifikací státních $7\frac{1}{2}$ mil. K ročně, které se přímo platí vlastníkům velkostatkářských lihovarů z výnosu daně kořaleční. Jedná se tu jen skoro o lihovary velkostatkářské; neboť v Čechách průměrná výměra vlastních pozemků k jednomu hospodářskému lihovaru

¹ Ovšem v Prusku bylo 40 mil. lidí proti $28\frac{1}{2}$ mil. v Rakousku. Na každého obyvatele připadal výnos daně v Prusku trojnásobně větší než u nás.

patřících činila asi 450 ha (asi 2300 měřic) a v Haliči přes 610 ha (3150 měřic asi). Sem tam sice také některý společenský rolnický lihovar má přidělený kontingent, ale proti velkostatkářským lihovarům je to pouze mizivý podíl (v novější době ostatně již zřídka kdy se podaří pro takové společenské rolnické lihovary vymoci příslušný kontingent). —

Velkostatkáři tedy v lihovém kontingentu, z něhož platí mnohem nižší daň a v bonifikacích, přímo ze státní pokladny placených, dostávají ročně od státu na 20 millionů K. Nahrazuje se jim vrchovatě, co odvedli státní pokladně dohromady na daní pozemkové i na osobní daní z příjmů. Patrně zbylo v Rakousku velmi mnoho ze středověkého nadprávi feudálním pánům, kteří nejen že fakticky (třeba ne formálně) jsou prosti daní, nýbrž nad to berou ještě značné důchody ze státní pokladny. Podobná »L i e b e s g a b e« byla také velkostatku dávána až do nejnovější doby v Německu, ale byla přece nyní aspoň zrušena. Doufejme, že i u nás stát stejně se rozhodne po vzoru německém odstraniti tyto přežitky feudalismu, které ho stojí do roka tolik obětí.

5. *Uhrazování státních deficitů novými dluhy státními.*

Jakkoli státní daně v Rakousku již tak hrozně utlačují chudinu, i jakkoli se všude tolik spoří na kulturních vydáních, i tam se skrblí, kde by nutno bylo vydávati na státní podniky těžební, nebo na povznesení obecného blahobytu, nepostačily nieméně pravidelné státní důchody přímo šílenému rozběhu státních vydání. To platilo zejména již od r. 1899 až do r. 1910. Ale tento nedostatek státních důchodů je zvláště citelným teprve po r. 1910, v kterém státní příjmy podle rozpočtu povolené vynesly 2681 mil. K, jimiž se má čeliti vydáním nejméně asi 3100 mil. K v r. 1912 (s bezpečnými překročeními rozpočtů). Lze tu očekávati vydání za dvě léta o 15-6% větší nežli byly příjmy, které jen pomalu rostou. Tedy schodky po roce 1910 budou jistě stále větší, a nezbude než čeliti jim novými těžkými a výnosnými daněmi.

Jaké byly výsledky státního hospodaření až do r. 1910? O tom podává přehled zpráva rozpočtového výboru sněmovny poslanecké (v r. 1912) následující obraz: Všechny deficity státní od r. 1899—1910 po odečtení všech platů a výloh na upravení měny, postátnění soukromých drah a na splácení dluhů činily dohromady 1375 $\frac{3}{4}$ mil. K, čili průměrně ročně asi 112 mil. K.

Z těchto deficitů sice šlo na účet různých t. zv. »investicí« asi 717 mil. K, ale při tom nejednalo se o investice, které by se státní pokladně snad nějak vyplácely, nýbrž naopak o díla, jichž provozování a udržování vyžaduje spíše dosti mnoho nových státních vydání. To zejména platí o nových vodních stavbách neb o stavbách alpských tratí a nevýnosných lokálních drah. Ale ani mnohé postátněné dráhy neuhrazují všechny náklady kapitálové, které na ně mimo rozpočet byly učiněny, nejsou opravdu výnosným majetkem státu. V tom smyslu by se zajisté také ještě značná část státních železničních dluhů a dluhů státem garantovaných musila připočísti k oněm 1376 mil. K, které na uhrazení deficitů musily se krýti novými výpůjčkami. K zaplacení skutečných schodků budgetních bylo ovšem nutno vydati mnohem větší sumy státních dluhopisů, protože se prodávaly značně pod nominální výší.

Mnohem hůře se však jeví ještě tyto výsledky státního hospodaření, když se obmezíme na posledních pět let pozorované periody (1906—1910).

Podle státních uzavírek rozpočtových byly vykazovány takovéto výsledky v mil K :

v r. 1906 přebytek	119.9
v r. 1907 »	44.5
v r. 1908 »	14.5
v r. 1909 schodek	87.9
v r. 1910 »	5.9

V odporu s tím však zjistil r o z p o č t o v ý v ý b o r následující výsledky v mil. K :

v r. 1906 schodek skutečný celého státního hospodaření ¹	17
v r. 1907 » » » » »	107
v r. 1908 » » » » »	189.1
v r. 1909 » » » » »	292.2
v r. 1910 » » » » »	237

Tedy státní schodky za těch pět let (od 1906—1910) dohromady činily $942\frac{2}{3}$ mil. K, proti předstíraným přebytkům v úhrnné sumě asi $84\frac{2}{3}$ mil. K. Byla tedy situace státního hospodaření předstírána asi o 1027 mil. K za pět let příznivěji, nežli jakou skutečně byla. Vlády totiž vydávaly nové veliké půjčky, zhoršovaly stav státního

¹ Tyto schodky se vypočetly podle stavu státních pokladen po sčítování výsledků státem spravovaného jmění a když od státních vydání byly odečteny výlohy na úpravu měny a na postátněné dráhy a když se zároveň bral zřetel k výtěžkům nově vydaných dluhů.

jmění a zmenšovaly hotovosti státních pokladen, a tím místo průměrného každoročního schodku 188 $\frac{1}{2}$ mil. K v onom pětiletí objevoval se roční přebytek průměrně skoro 17 mil. K. Tím ovšem se dělala nálada a připravovala se půda k novým velikým vydáním, zejména na pozemní vojsko a na válečné loďstvo! Ale lze takové počínání zváti správným, nebylo to klamáním samé říšské rady a všeho rakouského poplatnictva?

Jaké budou však schodky r. 1911 a r. 1912? O tom je prozatím těžko dělati předpovědi. Na r. 1909 bylo státních vydání povoleno rozpočtem 2406 $\frac{1}{2}$ mil. K. — (Skutečně bylo vydáno podle rozpočtu 2883 $\frac{2}{3}$ mil. K, mimo rozpočet pak 197 $\frac{1}{4}$ mil. K; skutečných příjmů podle povoleného rozpočtu bylo 2609 \cdot 4 mil. K.) — Na r. 1912 je dosud povoleno rozpočtem kolem 3050 mil. K, tedy rozpočtená vydání jsou povolena o 643 $\frac{1}{2}$ mil. K větší, než r. 1909 (celkem větší o 26 $\frac{3}{4}$ % za tři léta)! A přece skutečný deficit za rok 1909 stoupl až na 292 \cdot 2 mil. K. Z toho se dá již přibližně asi souditi, jak ohromný nás asi čeká skutečný deficit na r. 1912.

Taková je tedy situace státního hospodaření. Říšská rada povoluje stále nová veliká vydání; na př. sluší poukázat na sama společná vojenská vydání, která vzrostou v době čtyř let (do r. 1912) nejméně o 200 mil. K ročně, při čem nejsou vyloučena další nečekaná překvapení. Ale na úhradu se nijak nepomýšlí; dosud se tak dělo stálým dlužením.

Ale je tato cesta úhrady, třeba velmi povážlivá, stále ještě volná? Uvidíme, že nikoli. Úvěr selhává a jistě musí selhati na dobro, jakmile by se stát odvážil na trh s velikými novými půjčkami. Ale kde sebrati potřebné peníze? O to se prozatím nestarají ani vlády ani zástupci lidu, žije se, jak se říká, z ruky do úst jen; jak bude dále, to nestojí za přemýšlení!

A to jsou jen prozatím státní finance, kterým se až do této doby velmi dobře vedlo; kdo však pamatuje na ostatní potíže všech různých financí samosprávných, které stíženy jsou smrtelnými chorobami již od desetiletí ano i déle? Ale o tom nutno promluvit v samostatné úvaze.

Státní úvěr pak selhává, jak se to poznalo na jaře letošního roku. Finanční správa vyžadovala na sesílení pokladničních hotovostí, — (vlastně na hrazení běžného neukrytého schodku), — asi 200 mil. K a na nové investice by se byla potřebovala také suma podobná. Ale nenašli se věřitelé, kteří by byli chtěli celých 400 mil. K uvěřiti, ačkoli v čele skupiny bankovní byla sama státní poštovní spořitelna.

Stát se musil spokojiti asi s poloviční sumou za podmínek tak těžkých, že náš úvěr se jevil chatrnějším, nežli kteréhokoli jiného většího státu evropského. Ani Turecko, zmítané smrtelnými záchvaty válečnými i revolučními, nemá úvěru horšího, nežli jakého požívá Rakousko na trhu světovém.

Koncem července tohoto roku byly totiž ceny státních půjček čelných států evropských na bursách západoevropských (v Londýně, v Paříži a v Berlíně):

3%ních francouzských	asi	92%
2½% » anglických	»	74¼%
4% » německých	»	100%
3½% » »	»	94%
3½% » italských	»	96½%
4½% » ruských	»	99½%
4% » tureckých	»	90%
4% » korunové renty rakouské	«	87%

Podle toho byla by skutečná úroková míra

francouzských rent	3.26%
anglických konsolů	3.37%
italských konsolů	3.63%
německých konsolů (4%ních)	4%
německých konsolů (3½%ních)	3.89%
tureckých půjček	4.44%
ruských rent	4.52%
rakouských rent	4.60%

Kdyby ovšem Rakousko chtělo uzavřítí sebe menší půjčku, zajištěnou by kursy našich rent mnohem níže klesly a kdo ví, zdali a za jakých podmínek dala by se veliká rakouská státní půjčka nyní umístiti.

Letošní dosti skromná emise rakouské 4%ní korunové renty byla rozprodána za kurs 90¾%. Ale když se při letním zasedání delegací zdálo, že se budou požadovati další úvěry, klesly renty rakouské hned o 2% (až pod kurs 86%); jakmile však se panská sněmovna vyslovila proti jakémukoli dlužení, hned se ceny zlepšily skoro tak rychle, jak před tím klesly. Tím dala bursa zřetelně na jevo, že odmítá jakoukoli i sebe menší půjčku a že rakouský úvěr už nadobro je zatím poškozen a novou půjčku bylo by možno odbytí jen za nejtěžších, skoro lichvářských podmínek.

Než situace státního hospodaření je taková, že se bez nových státních dluhů v dosti brzké době neobejdeme. Tím ovšem také bude nutno podvoliti se vysokým úrokům, které se budou požadovati. Když se však vysoké úroky již platit musí, ať se nezakrývají zdánlivě nízkým procentem nominálním ovšem při nízkých kursech emisních! Možno že rakouský stát bude musit pro nové své dluhy povolití úrok až 5% ročně a snad i vyšší. Ale tím je dán příkaz vydávati renty 5%ní neb i výše nominálně zúrokované, — kdyby skutečně procento bylo vyšší, — a nezakrývati vysoké úroky nízkým nominálním procentem. Při rentě 5%ní, která se prodá za paritní cenu, je úrok týž jako při rentě 4%ní, prodané za kurs 80%, ale za to by byl dluh při rentě 5%ní o celou pětinu menší, než při rentě 4%ní. Kdyby se za takových okolností vydala renta 4%ní, ztratila by se možnost zmenšiti úroky v budoucnosti, až by později skutečně klesla úroková míra na 4%.

Kdyby se totiž vydalo 100 mil. K 5%ní renty v ceně 100%, byl by výtěžek týž, jako při 125 mil. K 4%ní renty za kurs 80%. Úroky z obou dluhů byly by také stejné (5 mil. K ročně). Ale při rentě 5%ní, kdyby později úroková míra klesla na 4%, mohlo by se uspořiti konversí 1 mil. K ročních úroků (pozdějším vydáním 4%ní renty za kurs 100%, místo renty 5%). Proti tomu by renta 4%ní musila zůstatí dále v plné sumě 125 mil. K a stále by se z ní platilo 5 mil. K úroků.

Takový je význam půjček nízkým nominálním procentem úrokových a prodávaných ovšem za nízký kurs.

